

Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdružic

Jan svědkem těžkých časů

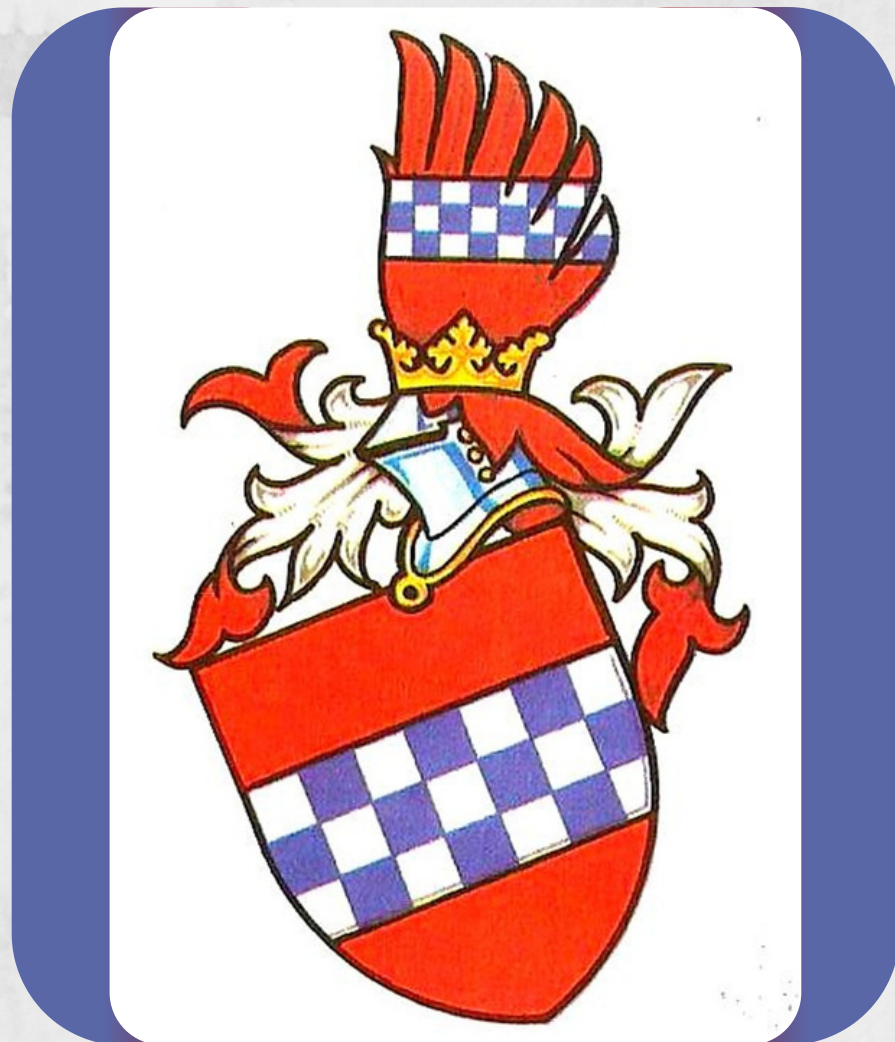
Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdružic, syn Jiřího Haranta a Marjany z Janovic, se narodil roku 1580 na hradě Klenové. Pocházel ze starého západočeského vládyckého rodu, jehož původ lze vysledovat do 14. století. Svým způsobem života se výrazně neodlišoval od svých současníků ze stejného prostředí a společenské vrstvy. Na rozdíl od nich si však v průběhu čtvrt století vedl záznamy o soudobých událostech i osudech vlastní rodiny. Jeho Paměti tak rozšířily řadu osobních svědectví z pobělohorských Čech. Navíc se záhy, po odchodu autora za hranice, staly jednou z nečetných dobových reflexí a výpovědí z pera českých exulantů. Jan Jiří Harant má pro české historiky raného novověku význam také jako autor krátkého spisku o životě Kryštofa Haranta. Ačkoliv je toto několikastránkové dílko, zamýšlené Janem Jiřím jako úvod k jeho překladu bratrova cestopisu do němčiny, nesouvisele a útržkovitě, obsahuje několik pozoruhodných informací o Kryštofu Harantovi. Vztahují se převážně k jeho působení na dvoře Rudolfa II. a některé z nich jsou spíše anekdotické povahy.

(obr. vpravo - erb pánů z Janovic)

Dobrodruh i hospodář

Jeho otec, Jiří Harant z Polžic, se svým způsobem života bezesporu vyčlenil z řady svých předků. Ve věku devatenácti let navštívil zemi značně vzdálenou a pro Středoevropana exotickou, neboť se účastnil výpravy císaře Karla V. do Alžíru v roce 1541. Během své následující životní dráhy absolvoval velmi úspěšnou kariéru, přinejmenším v mezích své stavovské příslušnosti. Účastnil se zasedání zemského sněmu a několikrát tam zastával úlohu relátora rytířského stavu. Později získal místo hejtmana plzeňského kraje a nakonec se stal přísedícím zemského soudu a císařským radou.

Jiří Harant byl rovněž pečlivým hospodářem. Není známo, jaký majetek zdědil po rodičích. Disponoval však určitým peněžním obnosem, díky němuž si vytvořil vlastní doménu v plzeňském kraji. V roce 1553, tedy již po smrti své první manželky, si koupil menší panství za 3325 kop grošů českých od Adama ze Štemberka na Zelené Hoře, nejvyššího komorníka království českého. Koupě zahrnovala hrad Klenovou, dvůr k němu přináležející a stejnojmenné městečko, rovněž mlýn pod hradem, sladovnu, pivovar i potůček, "který jde na rybníčky."

K tomu dále vsi Loučany, Javor, Hynkovice, opuštěnou ves Týnec s pustou tvrzí, podací v Týnci, ve Lhotě kmecí dvůr a náležející podací a konečně ves Vacovy, které držel prodejce v zástavě od Markéty z Žihobce. Již v příštím roce odprodal Jiří Harant z tohoto majetku málo užitečné zpustlé zboží týnecké Bořivoji z Rochcovi z Otova, příbuznému své zesnulé manželky. Později, v roce 1568, své panství znovu rozmnožil o vsi Křepice (Chřepice) a Němčice, koupené od Silvestra Mlázovského z Těšnice. Klenovou si zvolil otec Jan Jiřího za své nové sídlo a v příštích letech se podepisoval Jiří Harant z Polžic a Klenové.

Dědicové si dělí panství

V závěti Jiřího Haranta nebyly vyměřeny jednotlivé podíly, které by připadaly jeho synům, pouze úděl pro vdovu a výše věna, jež mají dědicové vyplatit jeho dcerám, pokud se vdají. Rok po jeho smrti si synové rozdělili dědictví tak, že sídlo i ostatní pozemky připadly rovným dílem Kryštofovi a Adamovi. Nejstarší Jindřich a nejmladší Jan Jiří měli dostat vyplaceno 10 000 kop grošů, po odečtení dluhů Jindřicha Haranta činila čistá částka 7000. Kromě toho si zmínění bratři měli vybrat svůj podíl z dobytka náležejícího rodině a ze zámeckého inventáře, jmenovitě zbroje, ložního prádla a cínového i stříbrného náčiní. V dědické smlouvě se také připomínají povinnosti "bratrů nedílných" Kryštofa a Adama vůči matce a sestrám.

V roce 1608 tři bratři, již po smrti Jindřicha, stručným vkladem do desek zemských potvrdili, že každý z nich převzal svůj díl a jsou tedy mezi sebou vyrovnáni. Zatímco Adam žil na Klenové až do své smrti, Kryštof záhy přenechal svůj podíl Přibíkovi z Klenové a Janovic a jeho manželce, své sestře Mandaléně.

Též Jindřich Lipolt Harant umřel. Téhož léta 17. dne měsíce dubna, právě o půlnoci ze čtvrtku na pátek, umřel v Habartících Jindřich Lipolt Harant z Polžic a z Bezdružic, syn p. Jiřího staršího Haranta, věku svého 30 neděl a v jednom dni a 11 hodinách, kterýž málo v těch nedělech zdrav byl. Nejprve naň přicházel nějaký pláč, potom měl velmi těžký a dlouhý kašel, z toho osuly se mu ruce i nohy, z ouška mu flus šel, potom dala se naň spála s kašlem velikým, kterýž na to umřel, však spála se mu ztratila. Pochován v neděli Provodní v kostele habartickém vedle kazatedlnice.

Jan Batisti Rustici zastřelen. Téhož léta 20. měsíce dubna pohřeb se vykonával Johan Batisti Rustici, kapitan-lejtenanta, kterýž na Krutěnicích měl paní Annu Sedleckou z Oujezdce, kterýž zastřelen byl

Ukázka z Pamětí Jana Jiřího Haranta

Majetek jde z ruky do ruky

V roce 1619 měl být hrad jakožto důležitý opěrný bod v kraji obsazen posádkou stavovského vojska, nejmladší z bratrů Vilém se však postavil proti tomu a v důsledcích tím zachránil svůj majetek před pobělohorskými konfiskacemi. Vilém se stal držitelem celé polovice poté, co jeho nejstarší bratr Jan Kryštof v roce 1624 zemřel, zatímco Přibík mu už v předchozím roce odprodal svůj díl. Sám se však rozhodl usadit v Klatovech a panství prodal strýci Vilému staršímu z Klenové. V roce 1640 je koupil Jiří Adam z Martinic, nejvyšší kancléř království českého, držitel nedaleké Opálky.

Podíl náležející Adamovi Harantovi po otcově smrti zdědil Jan Jiří Harant mladší. Za příklon k vzbouřeným stavům byl potrestán tak, že jeho majetek upadl v manství. Statek tehdy zahrnoval druhou polovinu hradu a vsi Klenová s poplužním dvorem, dále pak poloviční vlastnictví pustých vsí Loučeny, Křepice a Němčice. Jan Jiří mladší jej tedy přijal jako léno a dožil na Klenové nezanechav dědice. Po jeho smrti v roce 1646 propadla jeho část odumrtí a jeho novým vlastníkem se stal opět kancléř Martinic, který tak ve svých rukou znovu sjednotil obě poloviny rozděleného panství. Císař Ferdinand III. mu jej na základě dřívějšího slibu udělil jako svobodný statek, který byl jako takový vymazán z desek dvorských a vložen zpět do desek zemských.

Šťastný osud Jana Jiřího

O životě Jana Jiřího Haranta z Polžic před odchodem z Čech není známo příliš mnoho. Sám v Pamětech nepíše téměř nic o své minulosti a v prvních letech psaní (mezi léty 1624 a 1628) podává jen velmi sporé informace o svém současném životě.

Po otcově smrti starostí o jeho výchovu a vzdělání převzal bratr Jindřich, který by podle věku mohl sám být jeho otcem. Jindřich se postaral o jeho vzdělání, jmenovitě v latině a němčině "a jiných ctnostech". Další vzdělání, na nějž kladl jeho otec důraz, dostal Jan Jiří s největší pravděpodobností v městské partikulární škole v Klatovech.

Po dosažení patřičného vzdělání začal Jan Jiří vést samostatný život. Za zděděné peníze koupil pozemkový majetek, jehož celkový rozsah není znám. Patřila mu tvrz v Habartících a část této vsi a přilehlých pozemků, zatímco druhý díl náležel klatovské obci. Ve smlouvě z roku 1608 je uveden sezením na Velkých Hošticích, další tvrzí v blízkém okolí Klatov. V roce 1601 se oženil s Lidmilou Příchovskou z Příchovic.

Z manželství vzešlo celkem třináct dětí, z nich se však pouze sedm, čtyři synové a tři dcery, dožilo dospělého věku. O tom, že manželství bylo šťastné, svědčí zapsané vzpomínky Jana Jiřího na manželčiny poslední chvíle života a láskyplná slova, která si tehdy mezi sebou vyměnili.

Dopady stavovského povstání

Pokojný život šlechty z okolí Klatov narušilo stavovské povstání. Na stranu nově ustavené stavovské vlády se přidala většina šlechty z kraje, mezi nimi i katolíci, především z řad pánů. Klenová, na níž Jan Jiří sídlil, měla být pro svůj strategický význam spolu s okolními hrady a tvrzemi obsazena stavovským vojskem na ochranu zemské hranice a nedalekých královských měst. Tomu však zabránil spoluhajitel hradu Vilém z Klenové. Nestřežené ostatně zůstaly i Opálka a Velhartice, pouze do Klatov a Domažlic umístil Mansfeld v létě roku 1620 posádky.

Na podzim téhož roku táhly krajem armády císaře a jeho spojení Maxmiliána Bavorského, postupující z jižních Čech směrem k Plzni a potom ku Praze, kde posléze došlo k osudné bitvě na Bílé hoře. Císařské vojsko vedené Baltazarem Marradasem ani druhý oddíl vedený Buquoyem a postupující společně s bavorským vojskem se v kraji nesetkaly s vážnějším odporem a nedocházelo zde proto ani k drastickým zákrokům s výjimkou švaberského Ronšperka, který byl dobyt a vydrancován.

Následky porážky stavovského povstání dopadly také na harantovskou rodinu (viz panel s osudy Kryštofa Haranta). Jan Jiří s rodinou si zachoval své pozemky v Habartících. V roce 1624 zde začal psát Paměti, v nichž zaznamenával události v zemi, okolním kraji, rodině i zprávy z dění v Evropě, které považoval za důležité. Svým přesvědčením zůstal věrný "zimnímu králi" Fridrichu Falckému a nepřestal doufat v jeho návrat.

Jiřík Janovský z Janovic vyznává, že je dlužen Adamovi Harantovi z Polžic a Bezdružic 2000 kop míšeňských splatných po půlroční výpovědní lhůtě - rok 1617

Jan Jiří Harant odchází do exilu

Ženit se je zakázáno ?

V roce 1625 se o jeho nejstarší dceru Evu Kryzeldu ucházel Racek z rodu Štěnovských z Kadova, sezením na Chlístově, rovněž v blízkém okolí Klatov. Rodiče se sňatkem souhlasili, ale krátce předtím byl v kraji vyhlášen zákaz oddávat osoby nekatolického vyznání. Přesto byli snoubenci nedlouho po námluvách sezdáni a jejich manželství v Klatovech požehnal místní děkan mnich Severin.

Po vydání patentu z 31. července 1627 si Jan Jiří a jeho choť zvolili emigraci a odešli v květnu 1628 s pěti malými a dospívajícími dětmi. Formálně odcházeli z vlastní vůle, neboť mohli volit mezi exilem a přestupem na katolickou víru. Jan Jiří s manželkou, pěti dětmi a dvěčkou přijeli po dvou dnech cesty do Vohenstraussu, města ležícího v hornofalcké oblasti nedaleko od hranic přibližně na úrovni Rozvadova. Kraj, do něhož přišli, je nyní součástí Bavorska, tehdy však patřil ke knížectví falcko-neuburskému, takzvané "Mladé Falci," kde vládla jedna z vedlejších větví falckých Wittelsbachů. Oblast neuburského knížectví byla na počátku sedmnáctého století luteránská a její tehdejší vládce Filip Ludvík patřil k horlivým stoupencům tohoto vyznání mezi říšskými knížaty.

Během několika dnů za nimi dorazilo dle patrné dohody ještě několik příbuzných: švagrová Anežka Harantová z Lažan, její dcera Anna Dorota Příchovská s nezletilými dětmi a Justýna Bechyňová provdaná Oudražská s dcerou Anežkou. O něco později do Vohenstraussu dorazili ještě další šlechtici z okolí Klatov, např. Jan Kašpar Tuchar ze Šebířova s manželkou Marjanou z Dobrše a dětmi a ještě po několika týdnech Bohosud Koc z Dobrše. Zpočátku se tedy jednalo pouze o malý počet osob, později se však Jan Jiří setkal s dalšími krajany. Jejich novým útočištěm se stalo město Hof a jeho okolí v oblasti Horních Frank, rovněž na pomezí s českým státem.

(obrázek vpravo - erb Harantů)

Nemoc a smrt si nevybírá

Harantova rodina se ubytovala nejprve v domě koláře Stefana, v roce 1630 se z neuvedených příčin dvakrát přestěhovala. Nakonec zůstali ve "znamenitém" domě radního Griffena, přestože za ubytování platili docela vysoký nájem. Po třech letech pobytu v Hofu, v roce 1631 se rozstala Ludmila z Příchovic a po několika dnech zemřela.

V nastávajících letech zasáhla do života obyvatel Hofu švédská válka. Po vyhlášení švédského krále Gustava Adolfa v Pomořanech se množství českých emigrantů přidalo k jeho spojencům. Protože bayreuthský markrabě, stejně jako další zemské vrchnosti v Horních Francích, zachovával zpočátku neutralitu, někteří z místních exulantů, mezi nimi dva dospělí synové Jana Jiřího, Jan Ratold a Adam Rudolf, vstoupili do saského vojska. Později je následoval i nejmladší syn Jana Jiřího Kryštof Vilém Harant z Polžic a Bezdržic, budoucí plukovník a generál. Oba starší bratři Harantové bojovali v bitvě u Lipska, každý v jiném pluku. Především Jan Ratold se vyznamenal nejprve v jedné šarvátkě v předvečer, potom i v bitvě samotné. Brzy na se stal kaprálem ve vojsku švédského plukovníka Wrangela. Již roku 1632 však tento syn Jana Jiřího během vojenského tažení onemocněl a zemřel ve francském městě Hilters.

Adam Rudolf sloužil do pražského míru v pluku knížete sasko-altenburského, poté přestoupil do švédského vojska k pluku hraběte z Hodic. Vedl si celkem úspěšně až do roku 1639, kdy zemřel ve věku 26 let ve Wismaru, stejně jako jeho bratr následkem onemocnění. Kryštof Vilém se pokusil převést bratrovo tělo do Hofu, aby bylo uloženo vedle dalších rodinných příslušníků, ale pro obtíže po cestě ho nakonec nechal pochovat v kostele v obci Eisleben.

Císařští drancují město

Již v létě v roce 1632 se rozšířila mezi emigranty poplašná zpráva, že se k Hofu blíží císařská vojska a téměř všichni čeští šlechtici odjeli do nedalekého Kulmbachu, včetně rodiny Jana Jiřího, ačkoliv ten podle vlastních slov tehdy nepovažoval útek za řešení. Po několika dnech klidu se opět vrátili, na cestě zpátky však málem narazili na císařské vojsko, které přijelo krátce po nich do městečka Helmbrechts a přepadlo vůz jednoho opozdilce, který chtěl v městečku zůstat přes noc. Císařské vojsko tehdy nakonec dorazilo do Hofu brzy po návratu Čechů z Kulmbachu, ale město nevyplenilo.

V roce 1633 se již vojenské oddíly před Hofem objevovaly téměř neustále. Jan Jiří i všichni ostatní emigranti a domácí obyvatelé zpočátku setrvali ve městě a snášeli jejich ústrky. V řadách protestantských i císařských vojsk přitom bojovali také Češi a někdy i příbuzní těch v Hofu. Patřil k nim Jan Karel Příchovský z Příchovic, velitel jednoho císařského pluku, který dorazil k městu v červnu. V naději, poněkud bláhové, že dům jeho příbuzných bude jistě ušetřen případného plenění, si většina Čechů včetně Jana Jiřího uschovala k jeho strýci panu Václavu Příchovskému cennosti. Když však bylo město císařskými vskutku vydrancováno, dopadl jeho dům stejně jako domy ostatních, ne-li ještě hůře.

Nato mnoho lidí z města, Němců i Čechů včetně rodiny Jana Jiřího společně opustilo Hof a uchýlili se do nedalekého Hirsbergu. Brzy po jejich útěku se stalo město Hof obětí dalšího drancování, tentokrát ze strany Švédů. Jan Jiří mezitím s rodinou a spolu s dalšími krajany odjel do nedalekého Lichtenberku, ani tam však dlouho nevydrželi, neboť je koncem srpna vyhnaly poplašné zprávy o blížícím se vojsku na zmatený útek okolím, z jedné obce do druhé. Lichtenberg byl mezitím skutečně vypleněn. Začátkem prosince se uprchlíci do toho města vrátili a Harantova rodina potom zůstala v domě spřátelené rodiny ovdovělé paní z Waldenfelsu.

bitva v neklidné době

Vohenstrauß

Na půdě málem uhořeli

Poklidné soužití netrvalo dlouho, v březnu příštího roku byla rodina Jana Jiřího spolu s rodinou hostitelky a dalšími lidmi z Lichtenberku opět nucena prchat před vojáky. Skupinu utečenců tentokrát po cestě přepadli a rozehnali vzbouření katoličtí sedláci z okolí. Po desetidenním bloudění se všichni setkali zpět v Lichtenberku, krátce po jejich příchodu však vypukl další poplach. Harantova rodina se tentokrát místo útěku skryla spolu s rodinou paní z Waldenfelsu na půdě hostitelčina domu. Město zachvátil požár a všichni na půdě málem uhořeli. Na poslední chvíli si uvědomili nebezpečí, unikli z domu a ukryli se ve sklepech lichtenberského zámku, kde také přečkali požár a veškeré plenění. Poté opustili zrušené město a v dalších dnech, týdnech a měsících opět bloudili okolím. Nikde se nezdržovali dlouho a několikrát se jen o vlásek vyhnuli vojsku, dvakrát se dokonce skrývali v lesích a na skalách a dokonce i tak byli málem objeveni.

Konečně po déle než sedmiměsíčním životě na cestách v listopadu roku 1634, když pominulo nejhorší nebezpečí, se Harantova rodina vrátila do Hofu, do domu Václava Příchovského. Poměry v okolí se ještě dlouho poté nezklidnily úplně, Hof však byl v následujících letech dalšího plenění ušetřen.

Pochoval mladou manželku

Příštího roku 1635 se Jan Jiří Harant oženil s dcerou své lichtenberské hostitelky Anny Alžběty z Waldenfelsu, rozené Fuchsovy z Waldburku, a rytíře Jindřicha z Waldenfelsu na Thierbachu a Gompersreuthu Sabinou z Waldenfelsu, tehdy 33letou, sám ve věku 55 let. Manželé se zasnoubili již během Harantova pobytu v Lichtenberku, ale odkládali sňatek na pokojnější dobu. Z tohoto druhého manželství měl Jan Jiří tři děti: dceru Alžbětu Mandalenu narozenou roku 1637 a syny Ottu Jana Adama narozeného 1639 a zemřelého krátce po křtu a Jana Jindřicha narozeného v roce 1640. Krátký čas se také staral o malou vnučku Annu Alžbětu, dceru Adama Rudolfa z manželství s Marií z Mollendorfu, neboť mu ji její matka rok po manželově smrti svěřila. Dívka však po několika měsících v roce 1641 zemřela na neštovice. V témže roce 1641 zemřela při epidemii v Hofu i Sabina z Waldenfelsu, což byla pro Jana Jiřího podle jeho Pamětí velká ztráta, tím spíše, že neočekával, že svou druhou manželku, mnohem mladší než on, přežije.

Roku 1648, krátce po vyhlášení vestfálského míru končí text Pamětí tohoto šlechtice a s ním ustávají i jakékoliv zprávy o autorově životě. Datum ani místo úmrtí Jana Jiřího Haranta z Polžic a Bezdržic nejsou známy, dá se však předpokládat, že zemřel někdy v roce 1648 nebo nedlouho po něm v Kulmbachu a tam že byl také pochován. Jeho jméno není totiž uvedeno na seznamu lidí pochovaných v hofském klášterním kostele, kde spočívají obě jeho manželky, synek zemřelý v kojeneckém věku a vnučka.

AUTOR TEXTU: JAN JIRÁK

